

NEMZETGAZDASÁGI SZEMLE.

VI. ÉVFOLYAM.

1882.

J U N I U S.

VI. FÜZET.

ORSZÁGOS KÖZSZÜKSÉGLETI PÉNZTÁR.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.*) .

II.

Az adó irodalmi téren.

Az adókérdést 1841-ben Fiáth Ferencz, Fehérmegye alispánja, hozta felszínre. Fehérmegyének 1841 január 18-án tartott közgyűlésében azon indítványt tette : nyilatkoztatni ki a vármegye rendei, hogy a házi adó egy részének elvállalását igazságosnak találják s hagynák meg ennek folytán az országos tárgyakban véleményadásra megbizott választmánynak, hogy a jövő országgyűlésre adandó utasítás végett, úgy a korszerűség, mint a mód és feltételek iránt véleményt adjon.

Az indítványnak a válaszmányhoz utasítása elfogadtatott, de az indítványban foglalt elv : a házi adó egy részének elfogadása ellen már „több nagy hazafi és liberalis“ rögtön felszólalt, mert az „nem egyéb, mint a vagyontalanok harca a vagyonosak ellen, melyből csak örökös zavar és nyugtalanság származik“, és mert a nemesség úgy is adott adózási fundust a jobbágyok által birt birtokokban. **)

Más megyékben is tétettek ez időben indítványok a házi adó tárgyában; de minket tulajdonképen a megyék közgyűlései nem érdekelnek; reánk inkább az tartozik, fővonásokban ecsetelni az adó körül az irodalom terén felmerült eszméket és javaslatokat.

Az adózási javaslatok és vitatkozások politikai szinnel bírtak. Magával hozta ezt már a kitűzött elv : az adózásnak a nemesekre kiterjesztése. Jegyezzük meg, hogy a felmerült adózási javaslatok és viták csak a házi adó és az országos pénztár körül forog-

*) Az első közlemény megjelent a „Nemzetgazd. Szemle“ f. évi V. füzetében.

**) Pesti Hirlap. 1841 : 7. és 20. sz.

tak; oly indítvány, mely a nemeseknek a hadi adóban való részvétét hozta volna szóba, oly indítvány, ez időben, a pártok egyike részéről, szabatosabban kifejezve a pártok élén álló vezérek egyike részéről sem történt. Egyesek már ekkor szót emeltek az általános és közös teherviselési elv mellett, például Békésmegye követjeinek ezt utasításul is adta. A központosítási párt zászlajára már a közös adózás elvét tűzte; de e párt fellépése és elveinek hirdetése inkább az 1844-ik év második felére esik, a midőn is a „Pesti Hírlap“ szerkesztését Szalay László vette volt által. Ez időben az általam ismertetendő pénzügyi törvények már az országgyűlésen tárgyalás alá voltak véve. Ez okból kellett a központosítási vagy doctrinair párt nézeteit itt figyelmen kívül hagyni. *)

Kossuth Lajos 1847-ben megjelent „Adó“ című cikkben**), sajnálatát fejezván ki, hogy izgatásai nem az általános adózásra terjedtek, mert így talán valamiben célt lehetett volna érni, megvallja, hogy midőn egyedül a házi adó mellett kardoskodott, ezt inkább csak taktikából tette, reménylve, hogy ebben az egyben bizton célt érhet. A megyei házi adó és ezzel kapcsolatban az országos házi adó tehát csak lépés lett volna előre; a végcél lett volna, hogy a haza minden lakosa, nemes, nemnemes, országos és

*) Pesti Hírlap. 1843. 241. sz. „Ha képtelen állapot, hogy a honi adót csupán a nép viseli, mint ezt senki sem tagadja, valóban nem kevésbé áll e képtelenség a hadi adóra.“ Századunk : 1842 : 61. sz. X. Y., „Közvállalatokról Magyarországon is gondoskodnék a kormány, ha a magyar adó a status-szükségeknek megfelelne; ha a nemesség a status szükségletéhez egyenes adózás által oly arányban járulna, mint a nemnemesek. Az általános közös adózás igazsága van különben hangoztatva egy „A“ aláírással „A házi adó“ cím alatt a „Világ“-ban megjelent és még ismertetendő cikksorozatban; az elvnek a hadi adóra leendő alkalmazásának lehetlensége a nemességnek védelmi kötelezettségével van kapcsolatba hozva; egyébként részletesebben e téma vitatva nincs; miután az, a cikk szerint, semmi oldalról sem lett indítványba hozva. — Trefort Ágoston „Pesti Hírlap“ 1844. július 23-án megjelent 373. számában reflectálva a pénzügyi választmányának országgyűlési tárgyalás elé kerülő munkálatára így nyilatkozik : „Mi akkor“ (ha az adókérdés ujabbán fogna a megyéknél szóba kerülni) „a közös teherviselés elvét azon értelemben fogjuk pártolni, hogy mindenki, bárminek is született, s bármicsoda természetű birtoka legyen, minden e honban létező adóban birtokához aránylag részt vegyen.“

**) Bajza „Ellenőr“ Politikai zsebkönyv. 1847. ◀

municipalis czélokra egyaránt adózzon. Midőn a nemességnek a hádi adóban való részvétet nem indítványozta, nem az lebegett szeme előtt, hogy a kormány az adók- és országos jövedelmekről nem számolt; hanem az, hogy tartott tőle, hogy a kormány felelősség nélküli adókezelése kibuvónak fog felhasználtatni és az, hogy a nemesség némi joggal hivatkozhatnék arra, miként ő a honvédelemre van kötelezve, és ezen kötelezettsége, ha ritkán is, de még is súlyos terhet rak vállaira. *)

Midőn az adózás kérdését irodalmi téren vázolom, nincs szándékomban az irodalmat nyomról nyomra követni, mert ekkor csak cikksorozatokat közlenék; hanem inkább igyekezni fogok egy bizonyos eszmecsoportositást eszközölni, habár ez azon hátránnyal is fog járni, hogy több név, és még számosabb cikk és értekezés megemlítés nélkül fog maradni. És ép ez eszmecsoportositás kényszerít arra is, hogy e kor irodalmi harcát, habár csak csekély 3 évre terjed is az, két részre oszszam. Az első terjed az 1843/4. országgyűlés megnyitásáig, helyesebben gróf Széchenyi Istvánnak „Két garasos telekadó“ javaslatával történt felléptéig; a második ezzel veszi kezdetét és tulajdonkép e körül is forog. Az első korban a vita a házi adó és az országos házi adó körül forgott; a másodikban, miután a házi adó kérdése a megyékben megbukott, már csak az utóbbiról lehetett és volt is szó.

Ki kell emelnem azt is, miként nincs eszemágában sem az egyes felmerült eszméket bírálat alá vennem; kimutatnom, hogy a contrat social-féle eszme és arra alapított adózási kötelezettség meg nem áll, hogy például az adóalapul javasolt díjrendszer a gyakorlatban nem érvényesíthető; vagy fejtegetnem, hogy a személyadó igazolható-e vagy sem, vagy mi alapon és mi viszonyban igazolható, az állam háztartásában helyesebb-e az adó vagy a kölcsön; a belföldi vagy a külföldi kölcsönnek adandó-e hely, a 10 vagy 100 milliónyi kölcsön elég lett volna-e stb. Egy szóval, mellőzni fogok minden megjegyzést és adni fogom az eszméket úgy, a mint azokat találtam. Tennem kell ezt már azért is; mivel a felmerült finanziaális eszmék és javaslatok csak bevezetésül szolgálnak

*) Megjegyzendő egyébként, hogy Kossuth Lajos már a „Pesti Hírlap“ 1844. évi 358. számában odanyilatkozik, miként nemsokára itt lesz az idő, midőn az általános és közös adózásnak kell bekövetkeznie.

tulajdonképi tárgyunkhoz : az 1843/4. országgyűlésen vitatás alá vett adójavaslatokhoz.

Az adókérdést irodalmi téren ez időben, vagyis 1841-ben, gróf Sztáray Albert penditette meg egy a „Századunk“ szerkesztőjéhez intézett nyílt levélben. *)

„A magyar nemesség helyzete“ — így szól a nyílt levél — „rendszeretlen (abnormis), a kor szelleméhez nem mért.

„Nem azért, mivel többet bir mint más, és azt megtartani „akarja; mert hiszen a vagyon mindouütt egyenlőtlen, a nem- „nemeseknél is, de azért nem kevésbé szent.

„Nem azért, mivel a nemesség csak nem egyedül vesz részt „a törvényhozásban, miután az 5-ik rend, mely eddigelé a nem- „zeti képviselőből ki van zárva, arra még egészen éretlen, s a „törvényhozás, főleg az utóbbi időkben, a vagyonnak kármentesítés nélküli átruházásával a parasztra, a megváltási jog meg- „engedésével s az egész úrbéri törvényvel bebizonyítá, hogy „*nélküle* is gondoskodik *érette*.

„Nem mivel a nemesség adót s robotot vesz; mert ez jól „szerzett jog, mely csaknem mindenütt fennáll vagy állott, csak „forradalmak által ragadtatott el erőszakosan, vagy egyértékű „megváltások által ruháztatott át, mint Würtemberg-, Baden- és „Poroszországban.

„De minden terhek alóli felmentése a beligazgatásban, a „melyen még is most a műveltség, ipar s általában anyagiakbani „haladás felé hajló iránynál fogva, annyi igények követeltetnek, „rendszeretlen, nem a korszellemhez illő, sőt mi ennél még több, „az örök igazsággal ellenkező.“

A status-terhekben azonban a nemesnek nem kell részt venni; sőt ebbeli joga törvényben ismételve biztosítandó s pedig azért, mert erre elegendő alapot adott még 1715-ben.

Adózási javaslatai ezen főrangú úrnak a következők :

1. Az adózó fizesse az egész hadi adót.

2. Az eddigi élelmezési rendszer szűnjék meg. E helyett az országgyűlésen adópótlás ajánltassék, mely a valódi és szabályozott ár közti különbségnek megfeleljen.

*) „Századunk.“ 1841. aug. 16. 66. sz.

3. A katonaság kapjon kaszárnyákat. E célra szintén az adózók adóval terheltessenek.

4. Jobb és egyenlőbb kivetési rendszer létesíttessék.

Visszont azonban az adózóktól az adót kir. kinevezéstől függő „kir. pénzbeszedők“ hajtsák be. Ezeket, valamint a tartományi biztosokat, az adózók ügyvédjeit a megyékben s általában azon egyéneket, kik a katonai élelmézzel, szállásolással, átkeléssel foglalkoznak, a kormány fizesse.

A nemesség fizesse a törvénykezési és politikai megyei hivatalnokokat, s a polgári, valamint a fenytő törvénykezés és politikai beligazgatás költségeit. Ezen kiadásokhoz azonban ne járuljanak az urbéri telket bíró nemesek; azok kizárólag a hadi adót fizessék.

A polgári törvénykezés költségeit díjak fedezzék; a fenytő eljárás és rabtartási költségeket, a mennyiben a büntettek vagyonaiból meg nem téríttetnének, a nemesség fizesse, „mivel ő épen az, melynek a vagyon és közbiztonság leginkább érdekében fekszik, s mivel e részben a nemnemes már századok óta előre róttá tartozását.“

Az adókivetés körül elkövethető visszaélések meggátlására a nagyobb adózóknak nagyobb befolyást is kell biztosítani.

Az utépitést, a mennyiben pénzzel eszközölhető, a nemes teljesítse. A paraszt az utépitéshez szükséges kézi-munkát igazságos fizetés mellett, de kényszerítve szolgáltatassa; a fuvarozást pedig ingyen teljesítse.

Vizi utak, a tengermellékkeli szorosabb összeköttetés és hasonló nagyszerűbb vállalatok létesítése közkölségen történjék; mi célra a sóár volna mérsékelten felemelendő és az elért jövedelem tőkésítendő.

„Ámbár egy részről — így nyilatkozik Nagyságos Nyitra Zerdahely Lőrincz uram, *) — a magyar jobbágnak joga van telkéhez, törvényesen meghatározott igen csekély bér mellett, joga van telke haszonvételét eladni, joga állományát a földes úrtól kö-

*) „Századunk“ 1842. 7. sz. A házi adó megbukása után ismételve javasolja a dikalis rendszer megszüntetését és annak egyedüli fej- és telkadóval pótlását : Századunk 1843. 44. sz.

vetelni, polgári birtokot szerezni, joga boltot nyitni, borral kereskedni, biráját választani, ingyen pörlekedni, ugarját és kaszálóját dézsma nélkül használni, magát szerződés mellett megváltani; van actoratusa, van apellatája, szabad ösisége, magvaszakadásban ösiségi joga stb., van még azon néhány kiváltságos jogok birtokában is önerejüleg, csupa tanulás útján magát felvinni; de más részről mind ezen jogok mellett még is sok teher nyomja azon népet, mely köteles mindenféle adónak terheit saját vállán viselni.“ — Az adózó népen tehát segíteni kell; de miként? — Segítsenek a terhet viselni „minden urodalmak és uraságok nemnemes tisztjei, belső, külső cselédei“, a nemesek adózásáról is majd szó lehet úgy 20—30 év múlva, mert „tempora mutantur et nos mutamur in illis.“ És segíteni kell az által, hogy a mostani dikalis adó helyett hozassék be fej- és telekadó.

Azok, kik oly nagyon ajánlják a nemeseknek a házi adóban részvétét; azoknak szándéka jó lehet ugyan, — így oktat bennünket Tekintetes nemes és nemzeti Kolosváry Miklós uram, *) több nemes vármegye táblabirája, ki szüntelenül Anglia és az amerikai szabad státusokra hivatkozik, — de figyelmüket a nemesség törvényes terheire nem fordították. Mig a nemesség katonáskodási terheitől fel nem oldatik, addig őt arra kényszeríteni, hogy a portalis insurrectió terheit viselje, a legnagyobb igazságtalanság volna. Általadta a nemesség jobbágyi telkeit azon néposztálynak, mely a portalis insurrectió terheinek viselésére köteles, mely birtok elégséges e teher fedezésére, ha igazságos és aránylagos lesz annak felosztása. A tisztviselőknek fizetést nem a nemzeti nagy tanács rendelt, hanem Mária Teréziának határtalan kegyelme és pedig azért, mivel azok az állandó katonasággal, az adó beszédésével fáradoznak. Azok fizetésében tehát részt venni nem volna egyéb, mint a portalis adózásba elegyedni. — Szabad ország, már mint Anglia és az amerikai szabad státusok, — zsoldos municipális tiszteket, birákat nem tart. Őseink nem is adtak zsoldot tisztviselőiknek és jobb idők is jártak akkor. „Mióta“ — így végzi az én nemes tudós táblabíró uram feljajdulását — „a megyei tisztségek és birói

*) Honi adó. Századunk 1842. 78. Ezen tisztelt urtól 1842. 79. sz. még egy cikk van „Adó“ czim alatt, a melyben adózást, kapcsolatban az állandó hadsereggel, fejtegeti.

székek kenyérhivatalokká kezdettek válni; lankadni kezd bennünk a közjónak, a nemzeti szabadságnak valódi szeretete, növekedik köztünk a pártoskodás, erővel, alávaló megvesztegetésekkel használtatnak a nemesi vokatok a tisztai választásokban.“

Nekünk magyar nemeseknek, sok okból a házi adót felvállalni nem lehet, — szól és ujong egy sujtásos magyar ember, *) — mert 1-ször mily sokat tettek már a lejárt országgyűlések a jobbágyokért és van-e annak valami látatja? 2-ször „mert a házi adó felvállalásánál megállapodás nem történik és jön majd utánna a fekete leves.“ A házi adó felvállalása a népen mit sem segít, „mert a rest paraszt akkor is csak szegény fog maradni; az igyekező, valamint most, vagyonos lesz.“ „Ne azzal segítsünk a népen, hogy nyakunkra terhet vállaljunk fel, hanem neveljük a népet, s nem fogja idejét a rettentő pályinka-ivással, Isten-káromlással, a koczigban heveréssel vesztegetni. Az ő restsége miatt pedig nemes ember fizessen. Mily következtetés?! — Szabad akarátunkból, mint szabad nemesek, tegyük mindent az emberiségért, a közjólétért, műveltségért, csatornákért, vas- és jó országutakért, Mátyás szobránakért, szóval minden szépért és nagyért; de hogy a magyar nemes adófizetővé váljék, azt ne tegyük csak azért, hogy Kossuth és compagnie uraimék így akarják. A Pesti Hirlap, hála, nem szentírás.“ „Ha a magyar nemes embernek“ — így végzi névtelen irónk, sujtásos magyar emberünk iránygyakorlatát — „csak úgy kell fizetni, mint parasztnak, ha a nemnemesnek is csak az a választási s egyéb jogai lesznek, mint a nemesnek; ha a nemesi birtokot Magyarországon zsidók is fogják birhatni, úgy nemessége egyébből nem álland, minthogy pecsétnyomóján 9 vagy 7 vagy 5 gomb látható.“

A házi adó terve kivihetetlen, — bölcselkedik egy másik, magát b. y. i. betűk alá rejtő honfiu, kinek szintén van egy receptje az adózó nép felsegítésére**), — mert az adó aránylagos felosztása, csak meghatározott igazságos kulcsra alapulhat. Hazánkban, a bánsági megyéket kivéve, felmérések alig vannak; a legelők és erdők a jobbágyokkal közösen használtatnak. Mig tehát az ország

*) Századunk 1843. 15. sz. Ezen debachalást már a szerkesztő „Orosz József“ megsokalta és kijelenti, miként ő a nemesség adó elvállalása mellett volt.

**) Századunk 1843. 22. sz.

felmérése és a tagosztály meg nem történt, bármily részrehajlatlan és lelkiismeretes eljárás mellett sem lehet a birtok-arányt meghatározni, és ennek folytán a törvényhozás nem volna képes a nemességnek az adóban részesülési arányát meghatározni. Ha az adókiivetés a rendkívüli, subsidionalis ajánlatok kivetésénél követett önkényszülte kulcs szerint történnék, csak végtelen panaszok, keserves ellentmondások, sőt nyílt ellenszegülések idézgetnének elő. Névtelenünk országos pénztárhoz sem járulhat; mert a fumei vasut, folyamszabályozás és egyéb közmunkák 100 milliót igényelnének, és annak kivetésére nincs biztos, igazságos kulcs. De a paraszton segíteni kell. „Elvül vegyük fel“, — ez a recipe — „hogyminden ember, nemes és nemnemes, fizessen uti vámot; az utak pedig árverés mellett magánvállalkozók által készíttessenek.“ Már hogy ez által a nemes megint egy nagy jogról lemond; az alattomban értetődik.

Indítványba hozatott az is, hogy a nemesség a házi adó felét *); és az is, hogy csak egyes rovatait fizesse.

De míg a mostani igazságtalan adókivetési rendszer, míg a mostani hűtlen vagyonkezelés tart; addig nem lehet kivánni a nemesség hozzájárulását. „Csak e kettőt vigyük ki: hogy a pénztárak ne lopattathassanak meg soha, s hogy az adózó népre igazságosan vettessék ki az adó“ — kiált fel honboldogító névtelenünk, **) ki azonban szükségesnek és igazságosnak tartja a közös adózást. A nemesség nagy része nem bír tudatával annak, hogy adómentessége a honvédelemmel kapcsolatos és az terheket róv reá; de tudja azt, hogy neki az adómentesség örök időkre van biztosítva és ez az ő elévithetlen joga; nem fog tehát a nemesség az adó mellett szavazni. Ha komolyan kívántatik a nemesség megadóztatása, azt ne néhány ur végezze, ne történjék intézkedés „sine me de me“, hanem e kérdésben szavazzon az egész nemesség; mellékutakon ugy sem lehet czélt érni, mert senki sem lesz, a ki az adót behajtsa és önkénytesen az adó körül legnagyobb szájhős ifju urak sem fognak

*) Szöllősy Balázs. Jelenkor 1842. 65. sz.

**) K—u. J. Futólagos gondolatok a házi adó elvállalása iránt Századunk 1842. 102. és 1843. 2. és köv. Míg névtelenünk megszavazási indítványában bizonyos finom gúny rejlik, a nemesség általános megszavazását, „midőn a nemesség sarkalatos jogáról van szó“ komolyan kívánja Varga S. „Társalkodó“ 1842. 143. l.

fizetni. A behajtás, a szigorú behajtás is szabályozandó lesz, ha az adó mellett a nemességnek legalább $\frac{2}{3}$ -ada nyilatkozik. De ha a nemesség el is vállalná a házi adó felét, el volna-e érve a cél, az anyagi és szellemi helyzet javítása? Nem, csak annyi volna elérve, hogy a nemesség is fizet. Ez által a nép terhén csak némileg volna könnyítve; a nemesség ugyanannyival megterhelve, „megosztják a falat kenyeret és mindenki éhes marad.“ A nemesség ne járuljon a házi adóhoz, hanem fizessen országos célra. A nemesség pedig fizethet kétszer annyit, mint a nép, és az ő adójából alapíttassanak népiskolák, utak, vasutak, folyamszabályozások.

Gróf Széchenyi Lajos általános adózást sürget, hogy azzal az Austria és Magyarország közt létező közbenső vámvonallal adta jövedelmét megváltani lehessen. Ez az alkotmánynyal is össze volna egyeztetendő és a nemességre újabb terhet nem gördítene, mert a vámot akkor mikor vesz és a mikor elad, úgy is megfizeti. Az állam szabadulna a sok kezelési költségtől, a polgárság még nyerne, mert a kezelési költségeket is meg kell fizetnie, és mert az árukat szabadon vehetné és eladhatná. *)

Azt hiszem, hogy már untig eleget foglalkoztunk azokkal, kik akartak adózni a házi adóra, de csak mint osztály, óvakodva és tartózkodva az adózó néptől; azokkal is, kik általában, vagy legalább még most nem akartak adózni, és azokkal is, kik nem a házi pénztár, hanem csak közcélokra kívántak rendszeres adózást, vagy csak szabad nemeshez illő ajánlatot. Irodalmunk dicsőségére legyen feljegyezve, hogy az ilyféle javaslatokat összeböngészni kellett; a történelemből úgy is jól tudjuk, hogy az adókérdést az éretlen tömegek, a bunkós botok buktatták meg.

Szabadjon most áttérnem az elmélet embereire, és azoknak eszméit és nézeteit ecsetelni. Nem fogom ez alkalommal se minden egyes cikket, értekezést felsorolni; számosat mellőzni fogok, mert csakis az adó körül felmerült új eszméket vagy elméleteket fogom előadni.

„A polgári társulat“ — ezt tanítja Szokolay **) — „az emberiség anyagi és szellemi céljainak biztosabb létesítése végett sza-

*) Világ. 1843. 7. és 8. sz.

**) Pesti Hírlap 1841 : 97. A contrat social-féle eszme kifejezést nyert Thurzó Miklós cikkében is. Társalkodó 1842. 113. 1.

bad egyezkedés által alakult, melyben hallgatólag magukat arra kötelezik, hogy a közczél előmozdítására minden eszközöket meg fognak szerezni." Ezen társadalmi szerződés, a társadalom anyagi és szellemi jóléte alapja az adózásnak, és ennél fogva adózni tartoznak : a) a földbirtokosok, mivel a társadalom jótéteményeiben részesülnek ; b) a tőkepénzesek, mivel az állam közintézeteit követeléseik által leginkább veszik igénybe, és az államnak sok költséget okoznak ; c) az anyagi és szellemi munkások. Az állam jótetteiben való részesülés lévén az adózási alap, e szerint a polgárok „a mint több vagy kevesebb jóban részesülnek, úgy több vagy kevesebb adót is fizessenek." Az adó növesztésére ne szolgáljon alapul a vagyon pusztá öregbülése, mert így a finanzia tekintetéből is csalódnánk, igazolni sem lehetne tettünket. Az adót csak a szükség igazolhatja ; míg más forrás van, adót kivetni nem szabad, és csak annyi adó vettessék ki, a mennyit a költségek igényelnek. Azon elvet, hogy az adó a jövedelem mértéke szerint vettessék ki, helyeselni nem lehet ; ez elv mellett a gazdag dynasta palatáitól, kertjeitől, melyek jövedelmet nem hoznak, meg nem adóztatnék, míg a pór zsupos viskójától is fizetne adót. Helyeselni ez elvet azért sem lehet, mert a dynasta minden esetre több állami jóban részesül a pórnál, mennyiben jobban veszi igénybe az államintézményeket, a törvényhozó és ítélő testületeket, tömlöczöket, rendőrséget. Helyeselni ez elvet már azért sem lehet, mert nincs azoknak igazuk, kik a tőke kiméletét tanítják ; ez elv „maga igen aljas köpönyeg, azért óvni meg valamit magunknak, hogy később annál többet fizessünk." Nem a jövedelem, hanem a vagyonból fizettessék az adó. A közadakozásból élők adója könnyítettessék, mert oly részt nem vesznek a közjóban, mint a gazdagok, kik terjedelmes jószágokkal, és minden kéjelmekkel birnak. Hibás elv az adót a költségek levonása után fennmaradó tiszta jövedelemből kivánni, mert így a gazdagok vagy semmit, vagy nagyon keveset adóznának. Ha az állam csak a természetileg a közczéllal kapcsolt kiadásokra szoritkozik, ha az adózási kötelezettség kivétel nélkül mindenkire kiterjed, az adóelosztás a közjóban részesülés elve szerint fogantossittatik, az egyenes adó elég leendő, és nem kell folyamodni a gyűlöletes indirect adóhoz.

Szerzőnkkel az indirect adók káros eredményében egyetért

Szochonyi ur is, *) ki részletesen is tárgyalja az indirect adók mellett és ellene szóló érveket és ellenérveket, melyeknek részletes felsorolásával azonban kár volna az olvasót fárasztani, minthogy azok ugyis meg vannak minden tankönyvben; hanem már az adózási alapelvben egymástól eltérnek. Az adó ne érintse a személyt, sem vagyonát, hanem a személynek a státus akár szellemi, akár anyagi jótéteményeiben részesülését tekintse. Szerzőnk tehát a díjrendszert hirdeti. Az indirect adók már hirdetett elvénél fogva sem bírhatják szerző helyeslését, de ellenzi azokat különösen még azért is, mert ha a legszükségesebb élelmi czikkeket érintenék, súlyosan nehezédnének a szegényekre, ha ellenben csak a vagyonosabbak által használt élvezeti czikkekre terjednek, hiányzik bennök az általánosság, és elkülönzést létesítenek.

Gróf Desewffy Emil adózási javaslatait és adó körüli eszméit az 1842-ik évben megjelent „Alföldi levelek“-ben tette közzé.

Erős kormányt, erős végrehajtó hatalmat sürget. A törvény nem maradhat holt betű, azt végrehajtani, és pedig erélyesen végrehajtani kell, csakis így emelkedhetik az ország jólétre. „Ne zavarjuk össze a vitatás, törvényhozás és közigazgatás feladatait. A vitatás és sajtó kimutatják a szükséges javításokat, azaz megszántják a földet és bevetik. A törvényhozás az életbe viszi által a javításokat, azaz megtermi a növényt és megérleli a magot. A közigazgatás foganatosítja a feltett szándékot, azaz learatja a termést és haza takarítja.“ **)

A nemesség részvéte a házi adó terheiben feltétlenül szükséges és igazságos. De ezen terhekben megkülönböztetendők azok, melyek rendszeresíthetők, vagyis a melyeknek költségeit tudni és megállapítani lehet, és azok, melyeket rendszeresíteni és így előre megállapítani nem lehet. „A rendszeresíthető budget, mint quantitas cognita a nemesség és egyéb osztályoktól egyenes adózás mellett szedetnék be olyformán, hogy a nemesség és honoratiorok jövedelem s keresetmód — arány és *törvényes* kulcs szerint fizetnének — a nem rendszeresíthető, az ország által önvállaira vétessék. (Nem volna igazságtalanabb rendszer, mint csupán a fekvő birtokot tüzni ki adózási tárgyul.)“

*) Századunk 1843 : 21. 23. 24. Adó.

**) Bevezetés 16. lap. Az adózási javaslatok a II-ik függelékben foglaltatnak.

A rendszeresíthető budgetet *) az országgyűlés állapítja meg, és attól a törvényhozás beleegyezése nélkül eltérni nem lehet.

Mi különösen eddigelé a megyék hatáskörébe tartozó, de javaslatára szerint az ország kezelésébe átmenő utakat és hidakat illeti, ezekre nézve a nemes gróf igen részletes javaslatokat tesz. Csak néhány alapelvet fogok kiemelni. „A mai rendszer“ — ugymond — „kevés jó ut és hid, sok rossz ut és hid, és legtöbbnyire épen semmi ut és hid, melynek elseje és másodika legtöbbnyire a paraszt pénzéből és munkájából kerül ki, és melynek mindhármán ő fizet, a nemesség pedig se nem fizet, se nem csinál körüle semmit is, és még is használja.“ E rendszer továbbra fenn nem tartható. Helyébe új rendszer lesz megállapítandó. „Vezéreszmék volnának benne, minden honpolgár részvéte ezen teherben, a felügyelés központosítása; felelőssége a törvényt végrehajtóknak; ezzel arányban álló hatalom és hatáskör; mérsékelt utvám mindenütt, hol már jól készült és fentartott ut létezik; de nem rendes jövedelmi forrásként, hanem csak mind segéd-pénzalap.“ Az utak elkészítésére az erők központosítandók olyformán, hogy valamig az országos kereskedési fővonalok el nem készülnek, mindaddig újakat építeni ne lehessen. Az utvámok az országos pénztárba folyjanak. A felügyelés központosítása végett országos közmunkahatóság állíttassék fel. E hatóság álljon a király által kinevezett 8 tanácsosból, és az országgyűlés által választott ugyanannyi országos mérnökből. A király a 8 tanácsost, a neki az országgyűlés által ajánlt 24 tagból választaná; az országgyűlési választásoknak meg alapul szolgálna a megyék által tett ajánlatok. Meghatározandó az utakon teljesítendő munka mennyisége, de megengedendő annak természetben teljesíthetése vagy megváltása. Ne legyen tehát se kényszer-munka, se kényszer-megváltás.

De az utakon és hidakon kívül szükségesek vasutak és folyam-szabályozások.

A vasutak kamatbiztosítás mellett lesznek építendőök, az

*) A rendszeresíthető budget közé számítja Desewffy az összes megyei kiadásokat, a deperditakra, középületekre, az utak- és hidakra teendő kiadások kivételével. A középületek azért vannak kivéve, mert az azokra fordított kiadások legnagyobb része a katonai elszállásolással van összefüggésben. Mely kiadásaok esnek tehát a rendszeresíthetők alá, e tekintetben utalok az első cikkre.

esetre, ha nemzeti fontosságú vonalok építése forog fenn. „Nemzeti fontosságú vonaloknak pedig még most csupán azok tarthatók, melyek a honi kereskedés központját Budapestet, az adriai tengerrel és a honi kereskedés azon főbb pontjaival kötnék össze, melyek jelenleg sem folyó viz, sem kőut által összekötve nincsenek, és a mely vonalokon az anyagok távolsága miatt kőutak is igen sokba telnének.“

De akár jövedelmi minimumról, akár folyószabályozásról legyen szó, elkerülhetlenül szükséges, hogy az ország jövedelméről gondoskodják. „Mert hogy a szükséges pénz szabad ajánlásból állíttassék, józanul senki sem fogja javasolhatni.“ *)

Jövedelemül indirect forrásokat ajánl. Az indokok ezek. A szükséges költségeket a honpolgároknak minél kevésbé alkalmatlan, az ipart minél kevésbé nyomasztó uton kell előállítani. Az egyenes adózás igazságos kivetése és rendes behajtása számtalan nehézséggel jár; elkerülhetlen aránytalanságok követtetnek el, a melyeket, a mint számos európai országok példája tanusítja, tömérdek pénzbe és időbe kerülő kataszterek, mérések és becslések által sem lehet tökéletesen elkerülni. Hazánkban az egyenes adózásra nézve fennforog azon nehézség is, hogy sem mérés, sem becslés nincs; némi igazságos alap nyerésére tehát legelőbb ilyennel kellene birni, és ez tömérdek költségbe kerülne. Ellenben az indirect adó kivetése és

*) Desewffy e kemény ítéletét az általunk már az első cikkben kiemelt azon tényben nyeri igazolását, miként az önkéntes ajánlatok a megyék közt, a nádori porták szerint lettek felosztva, és e felosztás nagy aránytalanságot okozott; továbbá a szövegben az egyenes adók tekintetében elmondottakban. Nem szabad azt sem szem előtt téveszteni, hogy Desewffy Emil a közös adózás barátja. Önkéntes ajánlatok alatt pedig csak a nemesség által vállalt pénzterhek értetnek. Ezek pedig roppant hanyagsággal lettek behajtva. Érdekes lesz e tekintetben egy ugyancsak az „Alföldi levelek“-ben foglalt nyilatkozatot (17. l.) kiemelni: „Kölcsönt fogunk felvenni, hogy némely nagy nemzeti munkálatokat véghez vihessünk? Mit fogunk felelni, ha a tőkepénzes azt kérdi: Uraim, mondják meg, nemzeti ajánlatok és egyéb országos terhek rendesen be szoktak-e szedetni, és így tőkém kamatait a kitűzött időre biztosan várhatom-e? Mit fogunk felelni? Kénytelenek leszünk elismerni, hogy az egyik megye az 1830-iki koronázási ajánlatot még nem szedte be, egy másikban az 1832-iki országgyűlés költségei még kün vannak, a harmadik az 1839-ikinek költségeit az országgyűlés berekesztése után másfél évvel veti ki stb.“ A hanyag kezelés egyébként általános panasz.

behajtása könnyű, és egyszersmind meg van „azon jó oldaluk, hogy az ipar, kereskedés, népesedés és fogyasztás gyarapultával szaporodnak.“ Ezekben tehát oly forrást is birunk, hogy az ország növekedő szükségletével együtt is növekednek.

Az indirect adókra vonatkozó javaslatai ezek.

A sóárt az országos szükségletek javára az 1792 : 14. t. cz. 11 krral emelte; emeltessék ez még további 29 krral, és az ország-
nak 800.000 frtnyi jövedelme leend.

Lajstromozási adót kell fizetni a nemesi örökösödési osztály-
és birtokátruházásnál; mérsékelt bélyegadót mindenféle nyugtatvá-
nyok, kötelezvények, váltók, perbeli irományok- és folyamodásoknál.

A harminczad meghagyásával, mérsékelt fogyasztási adó volna kivetendő a bejövő kényelmi czikkekre, fűszerekre, selyemszöve-
tekre, továbbá közszükségleti czikkekre, mint gyapju- és gyapot-
szövetekre; végre ki volna vetendő mérsékelt vám a kivitt gyap-
jura. A vám volna selyem és fűszernél az érték 2⁰/₀-a; gyapjusző-
veteknél 1¹/₂⁰/₀; gyapotszöveteknél 1⁰/₀; gyapjunál 1⁰/₀. Ezek jöve-
delme volna a be- és kiviteli lajstromokra való tekintettel 1,252.000
forint. *)

Az ajánlott, mintegy 2 milliót tevő jövedelmekből fedezendő
volna a megyék házi pénztárainak nem rendszeresíthető költségei;
továbbá felhasználandók volnának azok egy 8—10 milliónyi orszá-
gos kölcsön kamatoztatására és gyors törlesztésére. A kölcsön fel-
használandó nagyobb visszabályozási munkálatok, áradás gátló tár-
sulatok segélyezésére, Ludovicea-ut megvásárlására, egy nemzeti
fontosságú vasutrendszer létesítésére vagy segélyezésére. A házi
pénztáraknak adandó segély, és a kölcsönre fordítandó összegem-
től még maradna 4—500.000 frt, melyből 200.000 frt fordítható
volna népnevelésre valláskülönbség nélkül.

Ha az adókérdést a történelem adta utasítás szerint, tehát az
események rendje szerint tárgyalnók, minden esetre Kossuth Lajos-
nak kellett volna adnunk az elsőbbséget; az ő nézeteit és javaslatait
Desewffy javaslatai előtt kellett volna vázalnunk. Az adózás körül

*) A jövedelemkiszámítás dr. Becher művéből vett adatok alapján
történik. A nemes gróf a „Világ“ 1843 : 98. sz. azonban kijelenti, hogy Becher
adatai hibásak, és a vámok legfelebb egy harmad, mintegy 400.000 frt
jövedelmet adnának.

az izgatást Kossuth Lajos, gróf Sztáray nyílt levelének közzététele után kezdte meg. E nyílt levél adta Kossuth Lajosnak a várva várt alkalmat az adóra ezélba vett izgatások megkezdésére. *)

„A magyar státus-élet“ — így végzi Kossuth Lajos adóczikkeinek elsejét — „nem három nap rögtönzött műve, nemzetünk történetével fejlett az együtt, egyszerre. Ily nemzetnél a békés reform utján nem lehet felejteni, nem lehet megvető szemhunyorítással mellőzni a historiát. Nektek, a XIX. század gyermekeinek jutott osztályrészül e nemzetnek multját és jövődjét közvetíteni, nektek nem az élvezet, nektek a fáradalom dicsősége jutott, a fáradalomé, melynek hivatása a világnak példát mutatni, minőt az évkönyvek még nem mutatnak, hogy egy nemzetnek aristokrátiája nem három napok tűzmelege előtt meghajolva, hanem az igazságszeretet ösztöneitől buzdítatva, igazságos lenni tudott, akart, mert“. **)

Átvizsgálva a jobbágyság keletkeztét és fejlődését a honalapítástól korunkig, az eredmény az, hogy az ország nemesei eredetileg nem áldozatképen, hanem önhasznukért adtanak a parasztnak földet. „A boldogtalan emlékezetü II. Ulászló korában (1514 : 14) megvallják őseink, hogy a *nemesség parasztok nélkül nem sokat ér.*“ A földesúr soha sem volt a jobbágnak átengedett föld korlátlan ura, hanem csak bizonyos, törvényileg meghatározott szolgáltatásokat vehetett a jobbágytól.

Áttérve hazánknak adózási viszonyainak, vagy a mi régibb időben ezzel egyenlő, a honvédelem történetére, és ebben négy korszakot különböztetve meg, melynek utolsója az állandó katonaság felállításával kezdődik, constatálja, hogy az állam irányában köteles terhet 1715-ig nem a jobbágyság, hanem a nemesség róttá le, őt terhelvén a honvédelem kötelessége. Következőkben reflectál azon védvre, hogy a nemesség az adó biztosítására fundust, alapot adott a jobbágyi földekben. „Az 1715 : 8 a földesúr és jobbágyi közti viszonyon legkisebb változást sem hozott, s a földesúr azon jövedelméből, melyeket jobbágyaitól soha kény, hanem mindig törvény-

*) Bajza. Ellenőr. Politikai zsebkönyv 1847. „Adó“ Kossuth Lajostól. Ebben azon vallomás van foglalva, hogy az adót megbeszélte ugyan hirlapjában, de az izgatás megkezdésével várt addig, míg azt egy nagyobb földbirtokos szóba hozza.

**) Pesti Hirlap 1841 : 75. sz.

határozta mérték szerint vőn, 1715-ben még csak egy csirkét sem vesztett, és ha ezekre megemlékezik, a historiának s törvényeinknek el nem sophismázható nyílt szózata ellenében lehetetlen lesz tagadnia, hogy csalódáson épül ama jó hitű vélemény, mely a közterhek tőkáját 1715-ben a földbirtok egy része feláldozásával örök időkre lerovottnak hiszi.“ *)

A házi adó egészen újabb keletű, 1715—1720 előtt az nem ismertetett. A tisztviselők fizetése képezi a legnagyobb rovatot; erre a régiebb időben nem igen volt szükség, mert a nemesség a hivatalokat fizetés nélkül vagy igen csekély díjazás mellett teljesítette. Annyi bizonyos, hogy a létező csekély házi adót régebben a nemesség viselte; igazolja ezt Mátyás király alatt hozott 1486 : 64. t.-cz., mely még Lipót alatt is az 1659 : 68. t.-czikkkel lett megerősítve. Tény az is, hogy az 1723 : 6. t.-czikk megállapította, hogy az ármálisták a házi adó terheiben aránylagos részt vegyenek, és e kötelesség alól csak az 1805 : 1. t.-czikkkel lettek felmentve. Pestmegye számadásai is azt igazolják, hogy a múlt században a jobbágyok a házi adó terhehez nem járultak, hanem ezt azok tartozták fizetni, kik contributiót nem fizettek. **)

Az 1723 : 90. t.-czikkben ki van mondva azon elv, hogy az, a ki közállomány jótéteményeiben részesül, részesnek kell lennie annak terheiben is. Az örök igazság, a jog, a törvényesség, alkotmányunk józan szelleme, a méltányosság, az önérdek követelik, hogy a nemesség aránylagosan részt vegyen a házi adó terheiben. A házi adót a nemesség maga alapítja meg, maga veti ki és szedi be; az ily adóban részt venni nem lealázása a nemességnek, az abbani nem részesedés szegény. „Jól rendezett státusban az adótól mentesség polgári lealacsonyítás. Ki az, ki Angliában, Frankhonban, a szabad Amerikában adót nem fizet? A rabszolga, a béres cseléd és a koldus : a szegény, a kinek semmije sincs. Ki az, ki nálunk adót nem fizet? Megnevezés nélkül is mindenki tudja. Arczpiritó egy párvonal! És melyik részen van a jog, felemelt fővel nézni fel oda, a hol Astraea mérlegében a népek sorsa felméretik?! Amott a státus

*) Pesti Hirlap 1841 : 75. 76. 1844 : 358. Igen éles bírálat alá vannak véve Kossuth historiai fejtegetései „Századunk“ 1841 : 92. 103. sz.-ban „Politikai nézetek“ czim alatt.

**) Pesti Hirlap 1841 : 77.

a szolgától és koldustól adót nem kíván, mert nem adott neki semmit, a miért azt kívánhatná; nekünk az édes hon anyatejének tejszínét adá, s mi épen azért nem adózunk!“ *)

Az adó nem önczél. A nemesség részvéte a házi adóban nem azért kívántatik, hogy a nemesség is adózzék, hogy a nemesség csupán a népen segítsen. Az állandó, a közösen viselendő teher a népet, a nemzetet egybeforrasztja és az egybeolvadt nemzet a tornyosuló veszélyekkel megküzdeni képes. — Elfogadhatlan tehát a Sztáray-féle adózási javaslat, mely a népet nem hozza közelebb a nemességhez; sőt az egyenjogúak közt is válaszfalat akar emelni. Helytelen azon javaslat is, hogy a nemesség a házi adónak egy részét vállalja el és még helytelenebb, hogy a nemesség bizonyos rovatokat fizessen. Ez utóbbi javaslatok helytelenek és igazságtalanok, mert a nép és nemesség közti arányt, a nemesség pusztá kény, kedv, sőt szeszély szerint határozná meg, és így nem közelítene azon axiómához, a ki mint részesül a közállomány jóvoltában, a szerint részesüljön annak terheiben is; továbbá nincs azoknak semmi alapjuk, mert a házi adó minden egyes rovatának előnye úgy a nemesre, mint a nemnemesre egyaránt kiterjed; és mert ezek a népnek semmi segítséget nem hoznának, a nép annak jóvoltát nem érezné; sőt gyűlölséget, idegenséget támasztának és megrendítenék a kivetett adóban rejlő igazság és szükség iránti hitet. „Erőre csak a különböző néposztályoknak egymással kiengesztelése, egyesülés és egybeforrás vezethet; és ezért kiáltja annyi hű ajak: viseljük együtt, aránylag, testvériesen a közigazgatás minden terheit. Egy-két rovatkának kiszemelése alamizsna, mely tengetni képes máról holnapra, de nemzetnek erőt adni? soha sem“. **) De helytelenek a javaslatok azért is, mert az elkülönítés által nemcsak a parasztság, hanem a nemesség is magát terhelve érezné: „Az adóbani részvét által könnyíttessék a nép terhe; de ez ne legyen szerepcsere, és az adómentesség vagy aránytalan könnyítés privilegiuma a nemességről a nemnemesekre ruháztassék; hanem úgy, hogy mindenki értéke szerint annyit fizessen, mennyi aránylag reá esik.“

A liberum oblatumocska embereinek szól, midőn mondja:

*) Pesti Hirlap 1841: 78., és 1842: 133. sz.

**) Pesti Hirlap. 1841: 79; 1843: 211. sz.

„Mi örökkön-örökké azt fogjuk mondani, hogy nincs vasut, nincs csatorna, nincs subsidialis áldozat, nincs haszon, nincs anyagi nyereség, melyért a házi adóbaani állandó részesülést cserébe adnók, s ha csakugyan oly boldogtalan csillagzat uralkodik nemzetünk fölött, hogy nem volna beünök elég erő avagy akarat saját javunkért, hazánk boldogságáért egyszerre legyőzni a balitélet kétfejű szörnyetegét, ha csakugyan két szükséges dolog (a házi adó és országos házi adó) közt kellene választanunk, azt mondanók: „vállaljuk el a megyei közköltségek viselésében arányos részesülést, ennek (ha máskép nem lehet) alárendelünk minden más kérdést; de azt semminek. Állandó adóban, a néppel együtt egyenlő arányban viselendő, csak magunk határozatától függő adóban szellemi alap rejlik, erős mint a kőszirt, melyen a haragos tenger megtörik“. *)

Mulhatlanul kell és szükséges, hogy a házi pénztárak kezelésében több rend, nagyobb takarékoság hozassék be. Kell és szükséges, hogy a most divatozó költségvetési rovatok az országgyűlés által átvizsgáltassanak és megállapittassanak. Vannak azokban olyanok, melyek elavultak, célszerűtlenek, milyenek cigányoktól elszedett gyermekek tartása, a jobb fajú lovak szaporítása, a deperditák, hivatalos szekerezések; hiányzanának pedig bennök olyasok, melyeket meg a kor igényel, milyenek a népnevelés némely ágai. A házi költségvetésnek oly rovatai, melyek esetleges változásoknak kitéve nincsenek, az országgyűlésen állapittassanak meg és a megállapított költségeket a megyék önhatalmulag meg ne változtathas-

*) Pesti Hirlap. 1842 : 134. sz. Az erő eszméjének a Pesti Hirlap 204. sz. újabb kifejezést ad. És meg nem állhatom, hogy ezt ide ne jegyezzem. Meg kell jegyeznem, hogy Kossuth Lajos e czikkben a tiszai megyékben az urbéri telekkel bíró nemeseeknek önérdékből történt meg nem adóztatását ostromozza, és már az alkalomból szól, midőn már majdnem bizonyossá vált az adókérdés megbukása. „Pedig hiába uraim! akár-mint áltatjuk is magunkat, a nemzetnek erőre van, erőre lesz szüksége; erő nélkül csak egy nagyszerű sir, s a becsületes emlékezet örökzöld cyp-rusa várhatna reánk, de élet és fejlődés nem; habár az, a mi magát a népben nemzetnek nevezi, egy mindenható dobbanással lerázhatná is magáról századok ónsúlyait, s egy merész röpvenéssel a civilisatió hegyére állna, egy perczen tulszárnyalván (a mi lehetetlen) a fejlődésnek mindazon stádiumait, melyekre más szintugy nem lomha nemzetek csak százados munkával jutottanak.“ — Mint látni fogjuk, Széchenyi, habár nem ily gyönyörűen, de ugyanez eszmét fejezi ki, csak sokkal keményebb ítélletel sújtja a nemadózási akaratot.

sák. „Jövendőben ugy a megyei tisztviselő-kar szaporítása, mint a fizetések emelése vagy szállítása országgyűlésileg s csak általánosan történhetnék. Elismerjük, hogy némely hivatalok fizetésére nézve a megyei osztályzásnak helye lehet; mert például egy bihari alispánnak csakugyan sokkal több dolga van, mint egy tornainak.“

A házi adó kivetésére szolgáló kulcsot az országgyűlés alapítsa meg; a kivetés, beszedés és kezelés a megye hatáskörébe tartozék. A házi pénztár rendszeresíthető rovatainak költségeit az országgyűlés állapítván meg, a nem rendszeresíthetők költségeit a közhatalóságok állapítanak meg, és a fedezetet az alapadóhoz járó toldalékfillérek által szereznék be; ebben annyiban volnának korlátolandók, a mennyiben az országgyűlés a kivethető toldalékfillérek maximumát meghatározná. Az összes megyei költségvetésnek országgyűlésen megállapítása azért lehetetlen, mert ezek országgyűlési megállapítása nehéz, mert a megyék viszonyaikat, helyzetüket és kívánalmaikat jobban ismerik, és mert, habár a beligazgatás végcéljai az összállamot érdeklik, vannak még is oly kiadások, melyek pusztán valamely helységet, vagy a megyét egészben érdeklik és ilyeket országossá tenni igazságtalan volna. *)

A házi adók szükségletei rendes adókkal fedeztessenek. Adónemek volnának :

1. Személyadó. Ez egyenlően, különbség nélkül (tehát nem osztályadó [Klassensteuer] gyanánt) terheljen nemest, nemnemest. Mentességet élvezzenek koldusok, cselédek. A személyadó csak akkor gyűlöletes, ha pusztán ez képezi minden adózás alapját. Ellenben igazságos, midőn azon egyedüli helyes és igazságos alapra építettik, hogy a ki mint részesül a státus jóvoltában, akként részesüljön annak mellőzhetlen terheiben is. A személy, mint a mely szintugy tárgya, sőt főtárgya a státus oltalmának, tehát szintén adótárgyat képezzen; azonban mérsékelt, de egyenlő kulcs szerint rovassék meg. **)

*) Pesti Hirlap. 1841 : 79. és 1842 : 138. sz.

**) Pesti Hirlap. 1841 : 79. Ugyanezen eszmét fejezi ki Kossuth a Pesti Hirlap 1843 : 211. számában. „A személyek mindig nevezetes tényezői lesznek az adókivetésnek, és így ha maradunk az aránylagos részesülés egyedül igazságos elvénél, ez a nemességet meg fogja óvni szerfeletti tulterheltetéstől, minthogy a nemesség személy-száma a nemnemes adózók személy-számához képest aránylag igen csekély.“ De már 1847-ben „Adó“

2. Birtokadó. Ezt mindenki aránylag fizesse. A szabad földbirtok vétessék kulcsalapul, termékenységi osztályzat szerint; tehát a mennyiséget minőség által pótoló eszmének, mint adó tekintetében egyenesen az ipart terhelő szerencsétlen gondolatnak számításával. A jobbágyföld parifikáltassék a szabad földdel, és annak értékéből a jobbágyi adózások és püspöki dézsma levonassanak. A jobbágyi földet terhelő földesúri tartozás és dézsma után adót a földbirtokos fizessen; a jobbágy a levonások eszközzése után kezén maradt értéktől. Az adó csak a valóságos birtokot, ne pedig a szinlegeset terhelje; ennek folytán a birtok értékéből levonandók a birtokon fekvő betáblázott adósságok; de ezek közé nem tartozhatnak váltó-adósságok. *)

3. Tőke- és jövedelemadó. Ezt fizessék a fekvő birtokkal nem bírók, mint tőkepénzesek, ügyvédek, orvosok, mérnökök, fizetéses vagy nyugdíjazott hivatalnokok stb. „Valósítása a minő jogszerű, ép ugy a szoros igazsághoz emberileg közelítve ki is viendő.“ **)

„Bármi sok tekintetek is ajánlják a jövedelmi adót, ha még is eszünkbe jut, hogy ahoz magok az angolok is igen nagy státuskórállapotban mintegy heroikus gyógyszerhez folyamodtak; ha megfontoljuk, hogy vagy a magánviszonyokbani legkellemetlenebb kutatással jár, vagy pedig, ha önkénytes bevallásra bizatik, a nemzet homlokára a hivatalos hazugság bélyegét sűti; ha végre tekintetbe vesszük, hogy igazságtalanság nélkül egy mérték szerint nem mérhető, mert a kinek családja élelméhez 1000 frtra van szüksége, s ennek éppen annyi jövedelme van, attól már egy garas is áldozat, míg a félmillió jövedelemmel birónál talán 100,000 frt hiányt sem okoz; őszintén valva, legalább mig Nagy Károly azon javaslata, hogy ha a jövedelem arithmetikai arányban nő, az adó geometriai

czikkében így nyilatkozik: Az adónemek megválasztásában határozat tárgyát képezné: „a személy jöjjön-e adózás alá? (én nemmel felelnék) s ha igen, minő arányban?“ Hogy a személyadó miért volna mellőzendő, indokolva nincs. E most már ismételve említett cikkben ismételve vannak a P. H. szétszórt adójavaslatok. A cikkben Kossuth részletesen leírja adódi működését és izgatásait az adó körül. Valóban nagy kár, hogy Kossuth hirlapi czikkei, értekezései, szónoklatai, mindannyi remekművek, még eddig összegyűjtve meg nem jelentek és a nagy közönségnek hozzáférhetővé nem tétettek.

*) Pesti Hirlap 1841 : 79. és „Adó“ 1847.

**) Pesti Hirlap 1841 : 79. sz.

arányban növekedjék, kellő mérséklettel gyakorlatban nem vétetik, mindaddig lehetetlen a jövedelmi adót a legterhesebb, legbosszantóbb, egyszersmind pedig igazságtalan adónak nem tartanunk.“ E kemény ítéletet Kossuth Lajos később, a „Világ“-ban e miatt megtámadtatva, mérsékli és kijelenti, hogy ő a jövedelmi adó igazságos voltáról meg van győződve, és ítélete nem az adónemre, hanem annak kivetésére vonatkozik. *)

Az országos házi adótár, melynek kezelése alá tartoznának a vasutak, csatornák, folyamszabályozások, szóval az országos munkálatok, kiadásait miként már Dessewffy javasolja, indirect adókból fedezze.

Nem helyeselhető azonban a só-ár még további emelése. „Az indirect adóztatási rendszer status axiomái közé tartozik, hogy az első szükségleti élelmiszerek adóval a lehetségig kevésbé terheltesenek; mert az indirect adónak minden nemei közt a legaránytalanabb sulyú, következőleg a legigazságtalanabb az, mely főképen a legszegényebb néposztályt nyomja.“ A só jövedelmét szaporítani kell. Ezt a fogyasztás szaporítása által kell eszközölni; a belfogyasztást kell előmozdítani a só olcsóbbá tétele által; azonkívül

*) Pesti Hirlap 1842 : 132 és 146. sz. Ismételve utalnom kell az „Adó“ czikkre és ebből kiemelem a jövedelemadóra vonatkozó nézetet. Az adórendszer alapvének kell lenni, miszerint minden ember csak valódi, nem pedig névszerinti értékétől adózzék. Ennek legjobban megfelelne a jövedelmi adó. Ebben alapelv volna, hogy bizonyos minimum határozottság meg, osztályzat szerint különböző nagyságban, melytől mint a birtok vagy kereset nagyságához mért élelmet fedezőtől, adó nem vétetik. „De a minő igazságos e rendszer, oly nehéz, gyakorlatilag az alkalmazás.“ Hogy valakinek eszébe ne jusson, Nagy Károlyban valami socialista vagy communistikus íróra gondolni, kiemelem mindjárt, hogy Nagy Károly Pozsonyban 1841-ben névtelenül megjelent „Daguerréotype“ szerzője, ki igen szellemdúsan, ragyogó iránylyal fest némely viszonyokat és tárgyakat, és így „Adó“ czim alatt is közöl egy rajzot vagy genre-képet. Az absentismus eszméjét is innen veszi Kossuth. Ez eszmedús rajzok megérdemlik az elolvasást, és ki tanulva egy-két élvezetes órát akar tölteni, annak a művet melegen ajánljuk, ajánljuk abból különösen azon dúsgazdag, a világ fővárosaival szépségben, művészetben, tudományban, iparosságban vetekedő 1890-iki évi Budapestet. Igaz, hogy még addig 8 év áll előttünk és addig még sok minden lehetséges; de az a gyönyörű Budapest, a hatszáz ezer lakossal bíró vagyonos, hatalmas főváros — sajnos! de való, ábrándkép lesz még akkor is.

külföldre kell sőt eladni. „De mi magános emberek kereskedelmi vállalatainak szeretnők e mezőt megnyitva látni; mert hiában, az alkalmas piacz kikeresésében s általában a tevőleges kereskedés mezején, sokkal nagyobb sikerrel mozog a magános erő.“ *)

Javallandó a lajstromozási adó, különösen azért is, mert ez ösztön leend a telekkönyvek mielőbbi behozatalára, melyek különösen a nemesség hitelgényei szempontjából oly sürgősek. Csak hogy ez adót ne csak a nemesek, hanem osztálykülönbség nélkül mindenki fizesse.

A bélyegadó mellőzendő. „Az indirect adó e nemét az aránytalanság vádja is kitünőleg nyomja, mert az csakugyan nem lehet arányos, tehát igazságos adónak nevezni, melynél az adózónak értéke tekintetbe egyáltalába nem jő, mely tehát, míg a vagyonosabb osztályoknál szót sem érdemel, különösen a legszegényebb néposztályt nyomja.“ A bélyegadó helyébe, mely különben a nép előtt is gyűlöletes, inkább kimondandó volt a betáblázási kényszer. Minden adós-levél, terhes szerződés csak egy birna érvénnyel, ha az bizonyos idő alatt betábláztatnék. Ez által kapcsolatban a telekkönyvvel, el volna érve az, hogy mindenkinek valódi vagyona tudatnék; az országos adótár pedig jövedelemre tenne szert az által, hogy a fennálló betáblázási díjak egy féllal vagy egészszel emeltetnének, és e megyéek e díjakat az országos adó-tárba beszolgáltatnák.

Helyeslendők a vámok. Helyes volna azonban a dohányra is némi kis adót vetni, annyiban t. i. hogy vágott dohány- és szivar árulásáért 4—5 fokozatu osztályzat szerint évenként bizonyos taksa fizettség. Ha azonban ezt mellőzni is lehetne, annál bizonyosabban súlyos adót és vámot kell róni a külföldi fényüzési és élvezeti czikkekre. „A ki amerikai dohányt színi, franczia bort inni, vagy ínycsiklandó ceyloni fűszerrel élni kíván, az ám tegye, ha kedve tartja. Fényüzési czikkeknél sem vagyunk az erőszakos kizárás barátai: „Champagneit stb., a mennyit tetszik! de vámot tőle jó terheset!“

Javasoltatik a czimek, rendjelek, hivatalok adásáért járó kancelláriai díjak felemelése az országos adótár javára. **)

*) Pesti Hirlap 1842 : 139. sz.

**) Pesti Hirlap 1842 : 141. — A betáblázási taksák megítélésére nézve, sajnálatomra! nem rendelkezem oly adatokkal, melyek azoknak

Adó alá volna még vonandó az országos adótár javára a szabatosan értelmezendő absentismus. Fizetnék pedig az absentisták a megyei adók kétszeresét vagy háromszorosát. Az igazság abban van, hogy az absentisták az országból távollétük miatt, nem osztzkodnak az indirect adók terheiben.

Erkölcstelen hatása folytán igen súlyos adó alá lesz veendő a pálinka-főzés, és annak Galicziából behozatala súlyos és terhes vá-
mokok által leendő megakadályozandó. *)

A vasutak államköltségen lesznek építendőek. E célra fel lesz veendő 10 milliónyi kölcsön. „Már erősebbek által régen megmutattaték, hogy a minő rossz számolás, sőt nemzeti szerencsétlenség, gyümölcstelen kiadások végett (minő például roppant állandó hadsereg-tartás) adósságokba keveredni, oly rossz számolás adósságot nem tenni, midőn általa nem csak több nyereség szereztethetik, mint mennyi kamat érte fizettetik, hanem a nemzeti vagyon is tetemesen szaporodik.“ **)

A conservatív párt közlönye „Világ“ részletesen és terjedelmesen fejtegeti az adózási alapkérdést és a javaslatba hozott adó-nemeket.

A nemesség kétségtelenül adott adóalapot az úrbéri birtokban. De axioma lévén az, hogy kiki azon arányban járuljon a társaság terhei viseléséhez, a mely arányban él ugyanazon társaságnak jótékony-ságával, nem képzelhető az érintettnél már eredeti alapjában igazságtalanabb kijelölést. A nemes is meg van róva az adó-alap által, mert ha a birtokos attól nem tartoznék fizetni vagy kevesebbet kel-
lene fizetnie, a birtokos azon összeget megtakarítaná, és ezt felhasználná a föld javítására, mi által a nemes a kilenczedben több jövedelmet huzhatna. Igen, de csak a portális értékkel bíró nemes van így megadóztatva, míg a másik nemes, ki sokkal jövedelmezőbb, de más természetű birtokkal bír, adómentességet élvez. De igazság-

valódi mérvét kitüntetnék. De azok megítélésére álljon itt az 1832/6-ik országgyűlésen szándékozott megállapításuk. Ezen terv szerint adóssági betáblázásért fizetendő lett volna a jegyzőnek 200 frtig 2 frt; 3000 frtig 3 frt; 10,000 frtig 6 frt; 25,000 frtig 10 frt; 25,000 frton túl 20 frt. (Irományok II. köt. 383.) A tényleges díjak nagyobbak vagy aránytalanabbak voltak-e, természetesen megítélni nem tudom.

*) Pesti Hirlap 1842 : 143. sz.

**) Pesti Hirlap 1842 : 134. és 135. sz.

talan az úrbéri telek adó-alapul kijelölése már azért is, mivel több mint hibás oly adóztatási rendszer, melynek alapja épen nem vagy kevésbé változik, a reá rótt terhek pedig tizszeresen szaporodnak; miként ezt Pestmegye igazolja, melynek házi költségei 1740-ben 12,004 frtot — 1840-ben pedig 136,500 frtot tettek.

„Az hangzik, arra, hogy honunk jóléte alkotmányos alapon növekedve eszközöltessék, szükséges az aristokratiának tekintetét és erejét fentartani, csökken pedig az egyik, gyengül a másik, ha a magyar aristokratia, adómentességi s így legfőbb kiváltságáról lemond.“ Ez nem áll. Egy néposztálynak, úgy miként az egyének tekintélye függ erkölcsiségétől és értelmiségétől; de ezen felül még szükséges az is, hogy azon osztály jogszerű állapotáról maga legyen meggyőződve. Az adómentességet pedig, hacsak a pusztá nemesi névvel nem; de mással igazolni nem lehet. *)

Az aristokratia ereje növekedni fog, „ha teljes ép erőnk érzetében, mentek minden kényszerítéstől s egyedül a rokonszeretet, s igazság-méltánylás következtében nyujtandunk nemnemes társainknak könnyítést, s áldozatot hozunk nekik s általuk a közös hon oltárára. A szivből eredt adomány szivhez szóland s egy kapocs, melynél erősebb nincs t. i. a szeretet kapcsa lánczolandja egygyé a közös haza közös polgárait, s egy nagy lépés történendik honunk annyi külön érdekek által megszaggatott erejének összeolvasztására.“ Hajdan az aristokratiának azon dicső feladat jutott: a hazát védeni; e teher egyedül és kizárólag őt terhelte. „Az állandó hadsereg behozatala által Európának s így honunknak állása is változott; honunk az aristokratiától véráldozatot nem kíván; most a béke áldásai között a vérrel szerzett, a vérrel megtartott nemzeti vagyonnak jobb kezelése s a nemzeti kincs ily módoni szaporítása kevésbé veszélyes, de azért nem kevésbé dicső feladatunk. Ez pénzbéli áldozatot kíván; s nem hiszszük, hogy azon aristokratia, mely vésteljes időkben majd kirekesztőleg vitte eredeti typusa szerint, más terhek nem létében, önköltségén gyakorlott katonáskodása által a státus terheit, vonakodjék a béke áldásai között ezeknek aránylagos s többi polgártásaival közös viselésétől.“

Jobb utak, vasutak, csatornák, fumei kikötő, börtönjavítás.

*) Világ 1842 : 35. sz. A cikksorozat „A“ betűvel van aláírva. Az író országgyűlési képviselő volt.

Ezek képezik a haza kívánatait, a hazai szükségleteket. Szép szavak, sziveket rázkódtató virágbeszéddek, zajos gyűlések s több efélék ilyet létrehozni nem fognak; ide okosan használt pénz, és ismét pénz kell. „És azon néposztály adja-e, mely ha nem elviselhetlenül, de bizonyosan több mint eléggé van terhelve? vagy mindezek csak pium desideriumok maradjanak? Az első teljes lehetetlenség, a másikkal lennie nem szabad.“

A hadi adót viseljük tovább is azok, kik avval eddig megróva voltak; de a házi adó költségeihez a haza összes népességére osztálykülönbség nélkül járuljon. *)

Érdemes, de sajnos! névtelen conservatívünk különbséget tesz az országos házi adó, törvényhatósági házi adó és községi házi adó között.

Országos házi adó alá ne csak az országos nagy közlekedési eszközök, vasutak és csatornák tartozzanak; hanem ide tartozzanak mind azon költségek, melyek a közös hazát közösen érdeklik, s nemcsak azok, melyek a nemzet anyagi, hanem azok is, melyek annak szellemi kifejlődésére fordítandók. A közös teherviselés elve az országos és törvényhatósági adóra vonatkozzék. „Egyik a másik nélkül félszeg lépés, mert véték az igazságot megtagadni, mert véték a nemzeti emelkedésre szükséges áldozatoktól rettegve vonakodni; de ha még is választani kellene, alá tudnók rendelni a nemzeti hasznot az igazságnak, s az országos házi adó lépne háttérbe.“ **)

Visszautasítandó az oly ajánlat, hogy a nemesség vállalja el az egész házi adót; az ilyen aránytalanságot szül, politikailag sem helyeselhető, és nem egyéb, „mint terhelés egyrészt, adómentesség másrészt.“ Ha a házi adó a hadi adóért kárpótlás akar lenni, akkor e két adó közt összeszámolást kell tenni, hogy a nemesség és a nemnemesség adózási terhe egymáshoz arányban álljon. Egyes rovatok elvállalása igazságtalan, mert nincs oly házi adó rovat, a mely úgy a nemes, mint a nemnemes hasznára ne volna.

A megyék ne izgattassanak meghatározott adónemek elvállalására. A megyék utasításai csak a közös adózásra terjedjenek; az

*) Világ 1842 : 35. sz.

**) Világ 1842 : 33. sz.

adó meghatározása bizassék az országgyűlésre. Az országgyűlés által alakítandó regnicoláris bizottság lesz majd adatok birtokában; és ezek segítségével s felhasználva a pénzügyek körül keletkezett tudományos irodalmat, leendő majd az hivatva az országnak legjobban megfelelő adórendszert megállapítani.

Az adózási kérdés *discussio*, de ne utasítás tárgyát képezze. A legjobb egyenes adó a vagyon-jövedelmi adó; ez a legkevésbé terhes is, „mert nem ismerünk akár a nemzet, akár az egyesek tulajágos megrovását annyira biztosító elvet, mint a nemzetgazdálkodásnak azon kétségbe nem vonható elvét, hogy a törzstőkét illetni nem szabad, minek mentesítése már e szóban jövedelmi adó s ennek természetében rejlik.“ *)

A házi pénztár szükségletei egyenes adózás; az országos házi pénztár szükségletei ellenben indirect adók által fedeztessenek. Az indirect adók nem igen helyeselhetők, mert aránytalanságot szülnek, melyet elméletileg sem lehet elenyésztetni. Az ország viszonyai közt azonban, midőn direct adózásra szükséges kulcs: kataszter és becslés hiányzik, az indirect adókhoz kell folyamodni. „Az egyenes adózás nehézsége a törvényhatóságira nem áll, mert ott, hol az adómennyiség csekély, hacsak a kulcs megállapításában végtelen hibák, a végrehajtásban pedig nevezetes visszaélések el nem követtetnek; katasztrirozás nélkül is, egyedül bevallás útján érintetlenül marad a törzstőke.“ Az országos házi pénztár szükségletei fedezetére nagyobb mérvű adózás kell; nem mellőzhető tehát a kataszter. A kataszter elkészítése pedig 20 milliót és 10—20 évi időközt igényel. A kataszter elkészítését a pénzhiány gátolja; de annak bevégezését bevárni nem is lehet. Ezért kell az indirect adózást ideiglenes kiségitőül felhasználni. Ezzel azonban nemzeti érdekeket is lehet kapcsolatba hozni: a pálinka-mirigy, fényűzés korlátozását, kereskedési mérleg javítását, és lehet azzal elérni, hogy oly tárgyak, melyek direct megadóztatása nehézséggel jár, pl. elmebeli és művészeti jövedelmek, vagy épen lehetetlen, mint a tőkepénzek jövedelmei, igy indirecte adó alá vettessenek.

Nem helyeselhető a terhes szerződésekre és kölcsönvételre az

*) Világ 1842: 39. 45. 48. sz. Meg kell jegyezni, hogy az adózás tárgyában már csak Kossuth Lajos adózási terveire vonatkozó bírálót adom.

illeték, nem helyeselhető a betáblázási kényszer; sokkal helyesebb azokat bélyegadó alá vonni. Nem helyeselhető azért, mert a kötelező levél érvényességét betáblázástól függővé tenni már a kivihetőség folytán is lehetetlen. Ingóságokra adott kölcsönt hol lehetne betáblázni?

A betáblázási kényszer rontaná a hitelt és káros volna. Az adósság-betáblázást ép a legjobban fizető adósok nem szeretik. *)

Bélyegadó hogy hazánkban népszerűtlen volna, az még ki próbálva nincs. A népszerűtlenség nem is érv valamely adó ellen. Különbösen is a bélyegadó a legalkalmasabb a pénztőke megrovására. Alkalmazandó lesz tehát a kötvényekre és szerződésekre az arányosság elvével megegyező osztályozások mellett.

A királyi díjak szaporítása sem helyeselhető, mert nem a megtiszteltetés, hanem a vagyon és jövedelem teszi az adó alapját. A hivatalnokok is, különbség nélkül, járuljanak fizetéseik arányában a direct adóhoz; a teherviselésben aránylagos részvétre mentességi okul nem szolgálhat csekély fizetés. A jövedelem legyen az adózási alap, de nem a cím vagy megtiszteltetés. Czímek, rendjelek a királyi kegyelem kifolyásai és nem fényüzési cikkek; azokat tehát adóval terhelni, helytelen.

Midőn pálinka-adó hozatik javaslatba, abba nem csak a pálinkát, de minden szeszes italt be kell vonni. Súlyos adóval azonban a pálinkát terhelni nem szabad, mert ez csak a termelést nehezíti; ha a vámsorompók Austria és hazánk közt ledőlnek, csak Galicziára képeznének kedvezményt és nálunk megakadályoznák a nyers anyag felhasználását. Vétessenek tehát adó alá a szeszes italok, de csak mérsékelten.

Czikkirónk igen melegen és nagy hévvel pártolja az abszintismus, a külföldi borok és fényüzési cikkek minél súlyosabb megadóztatását; helyesli a nemrendszeresíthető költségek pótdó által való beszerzését és küzd az ellen, hogy a nemesség adóelvállalása a szavazatokban divó rendszer felbolygatását okozza.

Conservativ, szabadelvű, egyaránt nemes hévvel küzdött a nemesség adózása, lehet mondani a közadózás mellett; a nagy kérdés, miként már említettem, a megyei gyűléseken megbukott; győzött a

*) Világ 1842 : 62. sz.

középkori sötétség, a felizgatott tömeg. Elesett a közadózás kérdése, elesett, hogy más alakban ismét feltámadjon.

A megbukott adókérdést, miként már említettem volt, új életre ébresztette gróf Széchenyi István. Említettem volt már azt is, miként a házi adó kérdése megbukván, kevés kilátás lehetett azt újra sikeresen szőnyegre hozni. A nemes gróf, a siker embere, nem is sürgette a nemesség részvétét a házi adóban, hanem izgatott a közös adózás mellett országos czélokra, melyet bár ha nem is a folyamatba levő országgyűlésen, de legalább a jövő országgyűlésen elérhetőnek hitt. Az országos czélokra szóló közös adózás iránt nézeteit és javaslatait „Adó“, majd „Két garas“ czim alatt az általa pártfogolt „Jelen kor“-ban tette közzé. *)

A nemzeti nagyság és haladás egyik alapfeltétele a közszellem, az egység. Közszellem, egység nélkül lehet és existálhat néptöredék; de életerős, életvidor nemzet nem. Nagy eszméket, nagy czélokat csupán egy egybeolvadt, egybeforrott nemzet valósíthat. A nemzet egyesülését vagy közérdek, vagy közinség eszközölheti. A közinség nemzeti veszélylyel jár; a közérdek létrehozása a nemzet-től függ. A közérdeket leghatalmasabban és legbiztosabban felébreszti „az aránylag mindenki által egyenlően viselt és ehez képest mindenkit egyenlően érdeklő közadó.“ Ha az adó magában véve nem képes e nagy horderejű változást előidézni, létrehozza azt az adónak súlyos, aggasztó, tűrhetlen volta. A nemzeti egység létesítése követeli és kívánja, hogy azon ideál felé törjünk: egyenlő jog, egyenlő teher. Nemzeti nagyságra törekedni, nemzeti nagyságot elérni, ezért küzdeni; ez minden nemzet fő kötelessége. A mely nemzet ezt elérni nem akarja, azon nemzetnek nincs feladata, azon nemzet nézzen elébe a biztos, de nem a nagyszerű halálnak, hol ember millióinak szemében gyászköny ül; hanem minden dísz, szánakozás és hálaérzet nélküli kitörültetésnek nemcsak a nagy természet virányából, hanem legközelebbi szomszédjainak tüsténti emlékezetéből is.

Erőre és hatalomra csak gazdag, a törvényt tisztelő nemzet

*) Az első cikk 1843. június 8-án jelent meg. A cikksorozat könyvalakban is megjelent Budán, 1844-ben.

emelkedhetik. Ennek elérésére a nemzetnek anyagilag és szellemileg előrehaladnia kell. A haladás intézményei olyanok, melyeket tollvonással lehet létesíteni, és olyanok, melyeket pénz nélkül életre hozni általában nem lehet. Az utóbbi intézmények létrehozatala adó nélkül meg nem eshetik. Az adó jól használva gazdasági investitió természetével bir. „A lehető legnagyobb adó sem teher, de valódi áldás, ha biztos és jól kamatozó tőkére veretik, midőn egy garas adó sem kevesebb, mint zsarolás, ha az viszont haszon nélkül párolog levegőbe.“

Magyarország anyagilag és szellemileg nagy parlag. „*Nincs* közlekedése, melyet az ember a kedvező időnek s körülményeknek mintegy *akarátja* nélkül, sőt daczára, saját *akarátja* szerint szabadon használhatna — és szótárom szerint ez a szabad közlekedés — *nincs* gyára, *nincs* kiképzésre kellőleg szolgáló intézete, *nincs* valószínű hitele, *nincs* kiállító ereje, *nincs, nincs, nincs*, — kár volna a számtalan *nincs* felsorolásával időt fecsérelni — mind annak csak fele is, mikkor nem egy szerénykedő kis nemzet száz perczenttel magasabban áll, mint a hetykeségben és elbizottságban mesterét alig lelhető ámitásteli magyar; *van* ellenben egy szép királysággal felérő mocsára, korlátlan vize, tenger sivataga, *van* homokbuczkája tán annyi, mint csillag az égen, *van* megbomlott intézet-romja akár hány, *van* tudatlan vagy rest keze vajmi sok; szóval: *van* tömérdek oly kincse, melyet tőle a nagy természet egy gondolkozó lényé sem irigyel, sőt melyért azt nem egy szánja vagy kaczagja le.“

A hazát investálni kell, és az investitiót el is birja; él a magyar nemzetben, bár általa fel nem ismerve, a haladási vágy, akarat és erő; és hazánk földét viránynya lehet átalakítani. Sokat, igen sokat kellene tehát az országban beruházni. A beruházás mérvét azonban nem a szükséglet, hanem az arra való tehetség állapítja meg. A beruházást tulcsigázni, és ez által a nemzet erejét kimeríteni, „egyenesen vérét és csontvelejét“ megtámadni, hiba és bűn volna, mert az ilyes nem teremhet tartós fényt, csak ephemér felcsillámlást.

Vannak esetek, midőn a nemzet becsülete, létele *van* megtámadva, a midőn tehát a nemzetnek minden erejét fel kell használnia, hogy diadalt arathasson; ilyen esetekben az áldozat nagysága, a nemzet teherviselési képessége kérdés alá nem jöhet, ily esetekben mindent fel kell áldozni; „de tulcsigázott, koczkára bocsátott áldo-

zatokra, melyek az ország esontvelején ütnének csorbát,“ békés időben, az anyagi haladás gyorsítására, nincs semmi szükség.

Mielőtt egy nemzettől nagy adók követeltetnek, azt előbb annak elbirására képessé kell tenni. A nemzetet egy intézmény, bármi fényes, bármi szükséges legyen is az, még adóképesé nem fogja tenni; ennek elérésére sok tényezőnek egybe kell folynia, együtt működnie. Szükségesek tehát jó közlekedés; gyors és jó hitel; biztos, gyors, pártatlan, osztálykülönbség nélküli igazságszolgáltatás; derakas belfogyasztás, minden békótól felszabadított külkereskedés; az ingatlan tulajdonának biztonsága, a személy- és vagyonbiztonság, gyakorlati kiképzésre szolgáló és elégséges intézetek; kereskedelmi becsület, közerkölcsiség, közszellem, társulati hajlam és egyesülés stb. — „Óra, bármily mesterileg legyen is egyébként részleteire nézve készítve, nem járhat jól, ha részei egybehangzásban nincsenek, sőt épen nem is járhat, ha valami akármily kicsi de alkotó résznek líjával van. Gazdaság vajmi kétes állapotban lebeg, ha kellékei közt nem létezik bizonyos lánczolat, és néha egy kútásásra roszul választott hely elég, a legköltségesebb investíciókon csorbát ütni.“

Az adóterv alapeszméje ez. Magyarország területe, Fényes szerint, 4894 négyszögmérföld, vagy 1200 ölekben 62.398,500 hold. Adóban minden holdtól 2 garas fizettség. Az ország összes adója tenne tehát 6,239.850 frtot.

Az adó ne fizettség örökre, hanem csak 35 éven által.

Az adó csupán csak az ország anyagi és szellemi kifejtésére fordítottassék; a célokat és intézményeket, melyre az fordítottassék, az országgyűlés állapítsa meg vagy maga, vagy megbizottjai által.

A befolyt pénzeket egy Budapesten felállítandó országos kincstári hivatal kezelje, és ez minden országgyűlésnek számot adni tartozzék.

Holdanként 2 garas adó képezze az alapelvet. Az egyéni kivetésnél azonban ezt a birtok minőségéhez és termőképességéhez, már megterhelt vagy szabad voltához kell arányosítani. Az adót fizesse mindenki, nemes, nemnemes, de nem volna igazságos, hogy az úri jogokkal és már is adóval terhelt birtok annyit fizessen, mint a szabad, eddig adómentes birtok. Nem volna az sem igazságos, hogy egy mocsárt, hasznavehetetlen földet annyi adó terheljen, mint egy alföldi jól jövedelmező birtokot.

Az egyéni kivetésnél különbséget kellend tenni a birtokok közt minőség, jövedelmezőség szerint. Igaz, hogy az ily adó kivétele nehézséggel jár. Felhozatik az is, hogy erre kataszter kívántatik, és ez sok költségbe kerül. Szükség esetén a katasztert is meg kell csinálni, és az annak elkészítésére szükséges költségeket szánnálni nem szabad; de az adózás megkezdésével addig várni nem lehet. Végre is matematikai szabatoságu igazságos kulcsot ez adó kivételére ugy sem lehet kidolgozni; és egy nemzetnek sem sikerült ily kulcs elkészítése. Megközelítőleg arányos és igazságos kivetést kell tehát elérni; és ez elérhető volna költségés kataszter nélkül is, ha követtetnék Somogy megyének a subsidiumok és más nemesi ajánlatok kivétele körül követett eljárás. Somogy megyében ugyanis elrendeltetett és 1806-ban be is fejeztetett a birtokok összeírása. Az összeírás fogatosított akkép, hogy a nagyobb földbirtokosok előadták térképeiket és telekkönyveiket; a nemcs községek határai — ezek hiányában — mérnökök által fölmérettek. Az adókivetés alapjául 1814-ig a birtok területe holdakban szolgált tekintet nélkül annak minőségére és jövedelmezőségére. Később ennek figyelembe vétele is el lett határozva; de az osztályozás nem minden egyes holdra, hanem határonként lett fogatosítva. A birtokok 5 osztályba soroztattak, és ezek egymással bizonyos idealis kulcs szerint arányosítottak. 1834-ben ez vala a kulcs:

1. osztály	20
2. „	17
3. „	14
4. „	11
5. „	8.

Midőn tehát egy első osztályu egy holdnyi birtok után 20 kr. adó esett, akkor az 5-ik osztályura 8 kr. jutott; ha az első osztályura 10 kr.; a negyedikre 4 kr. adó esett. A nemességi községekre az adó a birt terület szerint egészben lett kivette; az adónak egyéni felosztását a községek maguk eszközölték.

Az egész ország által fizetendő adó megállapítottatnék 6,239.850 frtban, vagy kerek összegben 5 millió forintban. Ezen adó sokkal csekélyebb, semhogy azzal az országot valami derekasan beruházni lehessen. E célra sokkal nagyobb összeg szükségeltetik. Az öt millió alapul szolgálna tehát egy 100 milliónyi kölcsönnek. Tekintve azt, hogy 4%-os státuspapírok al parin állnak, holott a kormány-

ban helyezett bizalmon kívül más fedezettel nem bírnák; tekintve, hogy Magyarországnak eddig még semmi adóssága sincs, és a kölcsön fedezetére jelzálog ajánltatik, az ország $3\frac{1}{2}\%$ mellett kapna pénzt. Ha most az egész adó e kölcsön javára fordítottatik, akkor azt 35 év alatt törleszteni is lehet.

Az állam a 100 milliónyi kölcsönt egyszerre fel nem használhatja, a pénzt pénztáraiba gyümölcsözés nélkül nem hevertetheti; abba a helyzetbe jutna tehát, hogy 90 milliót biztos és jó jelzálog mellett a földbirtokosoknak kölcsön adhatná. De e kölcsönadással nyereségre is lehetne szert tenni, és a nyereséget szintén beruházásra felhasználni. Az állam ugyanis a pénzt felveszi $3\frac{1}{2}\%$ -ra, és ezt a hitelre szorult birtokosoknak 5% mellett hasonlóképp, és pedig 30 év alatti törlesztésre adhatná.

A kölcsönvétel és kölcsönadás művelete azt eredményezné, hogy míg a pusztá adózás mellett évente csak 5 milliót lehetne beruházásra felhasználni, és összesen beruházásra 30 év alatt 150 millió fordítottatnék, addig a javasolt kettős művelet mellett az első három évben 15 millió helyett 23.500,000 frt volna beruházásra fordítható, és 30 év alatt nem 150 millió, hanem $167\frac{1}{2}$ millió fordítottatnék beruházásra, nem tekintve az intercalaris kamatot.

E kettős művelet tehát a beruházási összeget növelné, különösen az első években, és gyorsítaná is a beruházást; de eredményezné továbbá azt is, hogy az eladósodott földbirtokosok, olcsóbb hitelre tévén szert, a kamatnyereség által könnyen elbírnák az adót, és továbbá a birtokosok azon helyzetbe is jutnának, birtokaikat instruálni. Ezt nyereség mellett is tehetnék a közlekedési eszközök javulása folytán. A birtokosok az eszme elfogadásával tulajdonképp adót sem fizetnének. Az általuk fizetett adó megtérülne a kisebb kamatban és azon jobb haszonban, melyet birtokuk hoz.

A haza beruházására fel kell használni minden csak lehető forrást, de ha célzott érni akarunk, a legbiztosabb a telekdíj. A felemelt sóár nagyon kevés jövedelmet ad; a sóárnak további emelése helytelen terv. A só „termesztő országban levegő, víz, meg fű után legszükségesebb szer és annak feldrágítása annyi, mint az országot ott terhelni, hol az annak leginkább fáj.“ De ha a sóár felemeltetnék is, mely jövedelmet eredményezne az, lehet-e arra valamely nagy tervet, nagyobb szerű beruházást alapítani?

Indirect adó ajánltatik. A boldogabb viszonyok közt élő nem-

zetek ez adókkal csudákat művelnek. Ezeknek hazánkban alkalmazása még most lehetlen. Mire volnának azok kivetendők? Hol vannak hazánkban azon élvezeti cikkek, melyekre bizton és bátran adót lehessen kivetni. Hazánkban alig fogyasztatik más, mint a mi az élet fentartására feltétlenül szükséges. Mielőtt a fogyasztási adókra gondolni lehet, az ország vagyonságának kell emelkednie, derekabb belfogyasztásnak kell létesülnie. Különben is az élvezeti cikkek fogyasztása, még a bélyeget is beleértve, vajmi csekély jövedelmet hozna; nagyon kevéssel fogná meghaladni az azzal kapcsolatos költségeket. Ha indirect adó alá vonni lehet valamit, terheltessék meg súlyosan, az elnyomásig súlyosan a pálinka.

A fő és legelső kellék az adó megszavazása, és hogy a kölcsönterv keresztülvihető legyen és a kölcsön minél olcsóbb kamatra beszerezhető, biztosítani kell az adónak pontos és szigorú behajtását; biztosítani kell úgy, hogy a kölcsönadó is meggyőződve legyen arról, hogy pénzét és kamatait pontosan és biztosan megfogja kapni. Ha e tárgyban szigorú törvények lesznek hozva, lehetend külföldi kölcsönt és ha ez nem sikerülne, belföldi kölcsönt megkötni.

A másod sorba következő kérdés jönne az adónak, illetve a felvett kölcsönnek mely beruházási célokra fordítása. Ne tüzessék ki előlegesen bármily kedvencz eszme foganatosítása, és ne alaptassék különösen valamely kedvencz eszme például a most annyira kedvelt fiúmei vasut adózási alapul. A beruházás ne egy vidéken foganatosíttassék pusztán. Ne egy vidéken, ne is csupa egy-nemű beruházás foganatosíttassék; de alkalmaztassék változatos beruházás és az ország különböző részeiben, hogy annak haszna minden vidéken éreztessék, és ha talán egy tervre nézve számadási hiba fordulna elő és ennek folytán annak keresztülvitele terv szerint meg nem történhetnék, a felmerülő akadályok elcsüggedést ne okozzanak és a terv sikertelensége, más tervek sikeres keresztülvitele által kiegyenlítettessék.

Ezekben központosulnak a nemes gróf eszméi és nézetei az adózás körül. Az értekezéseknek csak vázát adtuk; de ki vannak merítve az azokban rejlő eszmék, a mennyiben az adózás anyagi részét illetik. A mű természetesen számos észrevételt és vitát tartalmaz a házi adónak megbukása, a kormány állása körül. Apostrophálva vannak benne a pártok, különös felhívás intéztetik a „Pesti Hirlap“

pártjához, hogy nyilatkozzék határozottan az eszmének elfogadása és pártolása, vagy ellenzése iránt.

Midőn Széchenyi művétől és javaslataitól búcsút veszek és átadom a szót a bírálóknak, szabadjon ez eszmevázlatot Széchenyinek e műben az adó igazolására és szükségére elmondott értekezéséből kivett kijelentésével befejeznem. „Hogy adót fizetni fogunk s pedig rövid idő múlva, az előttem axiomai világosságban áll. A különbség csak az, hogy vagy mi magunk fogjuk azt kényünk, kedvünk s erőnk szerint vállainkra venni, s hazánk előmeneteli csatornáiba fektetni, vagy idegen hatalom fogja e műtételt kénye-kedve szerint s tán erőnket haladólag végbevinni; a rendesen lefizetett adónak nyugtatóján kívül pedig tán mit sem fektetni a houbá. Egyiknek vagy másiknak reggele elkerülhetlenül s tán szaporábban, mint gondolnók, ránk virad, erről legyünk bizonyosak.“

Midőn a kritika terére átmegyek, csakis az ellenjavaslatokkal és fontosabb, a dolog lényegére vonatkozó ellenjavaslatokkal kívánok foglalkozni.

Gróf Széchenyi adójavaslata és kölcsönterve „Morion“ név alatt egy, a nemes gróf művében le is nyomtatott és ugyanott éles bírálat alá vett cikkben van megtámadva. Általában addig a földadó helytelen, míg az ipar és kereskedés megadóztatva nincs; 100 milliós kölcsön beruházásra kevés; a kölcsönnek az arisztokratia felsegélésére fordítása helytelen.

A kölcsön eszméje, mint láttuk, fennforgott már gróf Desseffy Emil és Kossuth Lajos javaslataiban. Ezek csak kisebbszerű és pusztán az országos beruházás igényeire használandó kölcsönök voltak. Széchenyi által javasolt kölcsön már nagyobbserű és nemcsak pusztán országos beruházásra, hanem ezzel kapcsolatos jelzalog-intézetre is volt irányozva.

Még Széchenyi fellépte előtt felmerült az eszme, hogy az ország szükségei ne kölcsönnel, hanem adóval fedeztessenek. Az ország most 5 milliót fizetni képes; évi 5 millió beruházásokra ideiglenesen elég. Most csekély kölcsön vétetnék fel, a szükségletek növekedtével további kölcsön; a kölcsönök kamatozása és törlesztése végre is az adót folytonosan növelné és az országot tönkre tenné. *)

Vitatás tárgyává lett téve a hazai vagy külföldi kölcsön elő-

*) Világ 1842 : 91. sz.

nye vagy hátránya. *) Pulszky Ferencz 1844-ben felszóllal általában a kölcsön és Széchenyi tervének elfogadása mellett; igazolja, hogy a külföldi kölcsöntől nincs mit tartani, és az a házára előnyös leend. **)

Széchenyi tervének bírálatát a „Pesti Hirlap“ kezdé meg. Az első érdemleges kritika a kölcsönre vonatkozik. Kételyek támasztatnak az iránt, hogy a kölcsön $3\frac{1}{2}\%$ -ra és általában al parin megszerezhető legyen; kétségek támasztatnak az iránt is, hogy e kölcsön egyszerre megszerezhető legyen. A terv keresztülvitele azonban kívánatos, és hogy azt és az adókérdést általában sikerre lehessen vezetni, a következő ellenjavaslatok tétetnek. A 100 millió vétessék fel 4% -ra. Az első pénz mindjárt az anyagi és szellemi haladást előmozdító munkálatokra fordíttassék. A hol már az előmunkálatok készek, ott rögtön kezdessenek meg a főmunkálatok. A mely tervekre nézve még előmunkálatok sincsenek, azokra az előmunkálatok siettessenek. A felvett kölcsönnek csak azon része fordíttassék minden vidékre kihatólag földbirtokosoknak 5% mellett való kölcsönadásra, a melyet a legjobb igyekezet mellett sem lehetne nemzeti beruházásokra tüstént felhasználni. A kölcsönadás ne hosszú időre történjék, hanem csak azon feltétel mellett, hogy ez által semmi nemzeti vállalat kivitele akadályozva ne legyen. E módosítások szükségesek, mert különben irigykedések támasztatnak és a szegényebb nemesség azon véleményt táplálná, hogy a pénz nem az ország jóvoltára, hanem a gazdagabb nemesség felsegélésére szolgál. ***)

Kossuth Lajos Széchenyi tervét, mint üdvöst és czélszerűt, magáévá tette annak kijelentése után, miként ő országos célra direct adózást azért nem javasolt, mert nem hitte, hogy a nemesség ily javaslat elfogadására elég erkölcsi erővel bírna. A terv elfogadásához azonban azon feltételt kötötte, hogy a 100 milliónyi kölcsön fele részére elsőséggel birjon a földművelő adózó nép és ebben

*) Századunk 63., 64. sz.

**) Pesti Hirlap 1844 : 336. sz.

***) Pesti Hirlap 1843 : 286., 287. sz. Névtelen; állítólag gróf által közzétéve. Már előbb is jelent meg a Pesti Hirlapban egy pár észrevétel; de azok nem a dolog lényegére vonatkoznak, hanem inkább személyeskedések. E cikkek egyébként Széchenyi művében jegyzetként le vannak nyomva és Kossuthtól eredtek.

azon rész, a mely magát megváltani akarja és a nép a felveendő kölcsönt kisebb részletekben törleszthesse. Kívánja ezt pedig némi kárpótlásul azon tehertöbbletért, a mely az adózó népre a telekadó által háramlani fog. *)

Kossuth Lajos ez adózási eszmét melegen is pártolta, fenntartva némi más források kijelölését, az eszme kivitelére vonatkozó javaslatokat. Adatokat is gyűjtött. Javaslatba hozta az adónak az egyes megyék közt osztály szerint való elosztását. Javasolta ez adó beszédésére, független és jól díjazott pénztárnokok renszeresítét. Sürgette az adózásnak még az országgyűlés folyamában keresztül vitelét. **)

Széchenyi tervét pártolja gróf Dessewffy Emil is. Kifejezi abbeli nézetét, hogy a kölcsön nehezen lesz megköthető és különösen egyszerre. Nem helyeselhető ugyan általában, hogy az ország bankár legyen és pénzüzleteket csináljon; de Magyarország mostani különös viszonyai közt ez elvtől el lehet és el kell térni. Azonban az állam ne akarjon a kölcsönadással sok nyereségre szert tenni. A kölcsön ne csak nagy birtokosoknak, hanem kisebbeknek is, különösen magukat megváltó jobbágyoknak, adassék; és ne rövid időre, hanem hosszabb törlesztés mellett. Az államnak rendelkezésére nem lesz egyszerre oly nagy összeg, hanem a részletek biztosabban fognak befolyjni, az adózókon meg jobban leend segítve.

Az eszmét magát csak helyeselni lehet. A maga részéről csak azért nem hozott javaslatba direct adózást országos célokra, mert a házi adó által a nemességet előbb adózásra akarta szoktatni. Igaz az is, hogy az indirect adózás nem sokat hoz, és arra valamely derekas beruházást nem igen lehet alapítani és az indirect adók hozadékában is tévedett, a mennyiben a vámjövédelmet Becher után indulva, túlbecsülte. Az indirect adózást azonban mellőzni nem lehet. „A financier szemében nem az a főkérdés, hogy ez vagy amaz adó népszerű-e, vagy nem? hanem inkább az, vajjon könnyen beszedhető-e, vajjon tartósan jól jövedelmező-e? Minden adó, melyet a státus valódi szüksége megkíván, igazságos; de azt, hogy a szegényt és gazdagot arányosan érje a teher, igen nehéz a gyakorlat-

*) Pesti Hirlap 1843 : 310., 311. sz.

**) Pesti Hirlap 315., 320., 344., 348. sz.

ban megközelíteni azon egyszerű okból, mert a financier feladása nem abban áll, hogy experimentálgasson, hanem hogy azon bizonyos milliókat, melyeket a státus költségei megkívánnak, előállítsa; de ezen milliókat, mihelyt azok csak valamennyire nagyok, előteremteni máskép nem lehet, mintha oly jövedelmi forrásokat nyitunk meg, melyekhez a tömegek járulnak; tehát első szükségű cikkekre vetett adókból származott forrásokat, mert nagyobb jövedelmeket csak ilyenekből reménylhetni.* *)

PÓLYA JAKAB.

*) Nyílt levelek gróf Széchenyi Istvánhoz. Világ 1843 : 88., 98., 99. és 102. sz.